

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Katri Priiki
TITLE	Julkiskissat ja karkurikoirat: Lemmikkeihin viittaavat pronominit hän ja he uutissivustojen artikkeleissa
YEAR	2025
DOI	https://doi.org/10.23982/vir.143235
VERSION	Author's accepted manuscript
CITATION	Priiki, K. (2025). Julkkiskissat ja karkurikoirat: Lemmikkeihin viittaavat pronominit hän ja he uutissivustojen artikkeleissa. <i>Virittäjä</i> , 129(1), 92–102. https://doi.org/10.23982/vir.143235

Julkiskissat ja karkurikoirat. Lemmikkeihin viittaavat pronominit *hän* ja *he* uutissivustojen artikkeleissa

Johdanto

Sanomalehdet ovat merkittäviä kielellisiä vaikuttajia, jotka ylläpitävät ja muokkaavat suuren yleisön käsityksiä hyvästä yleiskielestä. Sanomalehtikielen myötä kielelliset innovaatiot vakiintuvat käyttöön ja lukijat tottuvat niihin osana norminmukaista yleiskieltä. Virallinen kielenhuolto seuraa aktiivisesti sanomalehtien kieltä, ja lehtikielessä yleistyvät uudennokset voivat vaikuttaa suosituksia muuttavasti. (Makkonen-Craig 1999.)

Tässä havaintokirjoituksessa tarkastelen yhtä ajankohtaista kielen piirrettä, nimittäin ei-inhimilliseen eläimeen viittaavan persoonapronominin käyttöä sanomalehtiteksteissä¹. Korhonen (2023) nostaa esiin, että toisenlajiseen viittaava persoonapronomini näyttää olevan vastoin suosituksia yleistymässä yleiskielisiksi tarkoitetuissa teksteissä, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Osoitan, että sitä tavataan myös laajalevikkisten ja arvostettujen päivälehtien sisällöissä.

Pronominin valinta liittyy keskusteluun muunlajisia kunnioittavasta kielenkäytöstä osana niiden oikeuksien huomioimista. Tämän tutkimuksen aineistonkeruun aikana Helsingin Sanomat julkaisi eläin- ja ympäristöetiikan dosentin Elisa Aaltolan haastattelun (HS 26.11.2023), jossa hän vaatii muutosta ei-inhimillistä eläimistä puhumisen ja kirjoittamisen tapoihin. Yhtenä hänen ehdottamanaan muutoksena on käytetty pronomini. Samanlaisen suosituksen on julkaissut myös muunlajisten oikeuksia ajava kansalaisjärjestö Animalia (Ikonen & Piispanen 2020).

Persoonapronominien käyttöä toisenlajisista pidetään usein uutena ilmiönä (Priiki 2021), ja jonkinlaisesta iduillaan olevasta muutoksesta 2020-luvun yleiskielisissä teksteissä näyttääkin olevan kyse. Monet aktivistit ja tutkijat (Vihelmaa 2018; Syrjämaa 2020; Ääri 2023) käyttävät ei-inhimillisistä eläimistä systemaattisesti persoonapronomineja myös suomenkielisissä teksteissään. Pronominin valinta kytkeytyy siis kansainväliseen eläinten oikeuksia koskevaan

¹ Tutkimusta on rahoittanut Suomen Kulttuurirahasto.

keskusteluun ja käsityksiin siitä, mitä pronominia englannissa ei-inhimillisistä eläimistä tulisi käyttää (Priiki 2023). Englannissa persoonapronominin käyttäminen muunlajisista on suomea tavallisempaa ja yleiskielessä hyväksyttävämpää ainakin lemmikeistä, joiden nimi ja sukupuoli on tiedossa, ja keskustelua käydään siitä, pitäisikö *he-* ja *she-*pronomineja käyttää ei-inhimillisistä eläimistä systemaattisemmin ja tarvittaessa myös *they-*muotoa yksiköllisesti (Krauthamer 2021: 54–58; Merskin 2022).

Toisaalta puhutussa suomessa on kautta aikojen ollut kieliopin ilmiöitä, jotka puoltavat persoonapronominin käyttämistä tietyissä konteksteissa kaikenlaisista elollisista olennoista. Yleiskielen pronomininormitus on vain noin sata vuotta vanha, oppitekoinen ilmiö (Laitinen 2021). Puhutussa, epämuodollisessa suomessa tavallisin tapa viitata ihmisiin on *se* (monikossa *ne*) (Priiki 2017b: 41). Persoonapronomineja *hän* ja *he* puolestaan on vanhassa kirjakielessä ja puhutussa kielessä käytetty viittaamassa paitsi ihmisiin, myös muihin eläimiin esimerkiksi silloin, kun kyse on näkökulman ja toimijuuden korostamisesta (Laitinen 2021).

Tässä kirjoituksessa tarkastelen, millaisissa konteksteissa eläinviitteisiä² persoonapronomineja kirjoitetussa yleiskielessä esiintyy ja miksi. Aineistona on Suomen kolmen suurimman päivälehdessä sekä Yleisradion uutisten artikkeleita, joissa kerrotaan lemmikeistä. Lisäksi olen saanut viideltä toimittajalta heidän pohdintojaan toisenlajisiin viittaavasta sanastosta. Kiinnitän huomiota tekstien kielioppiin ja sanastoon ja tekstien aiheisiin. Haastattelujen avulla pääsen käsiksi myös tekstien syntyprosesseihin.

Pronomit viittaamassa ihmisiin ja muunlajisiin

Suomen kielen *hän*-pronominia koskeva tutkimus on keskittynyt viittauksiin ihmisiin ja puhuttuun kieleen (Vilppula 1989; Laitinen 2005; Siitonen 2008; Lappalainen 2010; Priiki 2017a, 2017b). Kirjoitetun standardikielen nykysääntö on yksiselitteinen: ihmisiin viittaavat persoonapronomit *hän* ja *he*; muihin elollisiin ja elottomiin tarkoitteisiin demonstratiivipronomit *se* ja *ne* (Kielitoimiston kielioppiopas 2015: 246–247). Puheessa pronomineja *hän* ja *he* on käytetty referoinnin ja eläytymisen yhteydessä viittaamassa siihen olentoon, jonka puhetta, ajatuksia tai tunteita kuvataan (Laitinen 2005; Priiki 2017a). Yleensä

² Käytän tiiviyyden vuoksi sanaa *eläinviitteinen* tarkoittamassa ei-inhimilliseen eläimeen viittaavaa. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole jättää huomiotta, että ihminen on yksi eläimistä. Viittauksista toisenlajisiin ks. Vihelmaa 2021.

olento, jonka kommunikaatiota, ajatuksia ja tunteita referoidaan, on ihminen mutta sopivassa kontekstissa yhtä lailla myös toisenlainen (Laitinen 2005; Siitonen 2008). Monet puhujat käyttävät *hän*-pronomineja edelleen tällä tavoin sekä ihmisistä että muista eläimistä – usein tiedostamatta vaihtelun systematiikkaa (Priiki 2017b: 50).

Kirjoitetusta nykykielestä eläinviitteisiä persoonapronomineja on tarkasteltu toistaiseksi vähän. Kaiser (2018) pitää lastenkirjallisuudessa esiintyvää persoonapronominin käyttöä muunlajisista eräänlaisena "kieliopillisena transformaationa", jonka avulla ei-ihminen siirretään ihmisen kategoriaan. Hän ehdottaa, että kirjallisuudessa eläinviitteisen pronominin vaihtelua motivoi näkökulman ottaminen: toisenlainen hahmo on tarinan päähenkilö, jonka näkökulmasta kuvaus tuotetaan.

Koska puhutussa suomessa pronominien vaihtelu liittyy viittaussuhteiden ja näkökulman säätelyyn enemmän kuin viittauksen kohteen ihmisyyteen, voidaan suhtautua kriittisesti myös ajatukseen, että *hän*-pronominin käyttäminen muista eläimistä inhimillistää näitä. Kirjoitetussa kielessäkin kyseessä voisi siis olla epämuodollinen puhekielisyys. Kuitenkin moni kielenkäyttäjä niputtaa *hän*-pronominin käytön muunlajisista kuuluvaksi samaan joukkoon kuin näihin viittaaminen ihmistarkoituksilla substantiiveilla, kuten *vauva*, *tyttö* tai *pappa*, sekä ihmisillä käytössä olevien nimien antamiseen toisenlajisille (Priiki 2021, 2023). Joskus sitä pidetään samankaltaisena inhimillistävänä käytäntönä kuin lemmikkien vaatettamista (Kangas 2021: 48). Kielenkäyttäjille eläinviitteinen persoonapronomini näyttäytyy siis inhimillistävänä, vaikka se ei puhutun suomen systeemissä sitä välttämättä ole.

Aineisto

Tätä katsausta varten olen tallentanut Suomen kolmen suurimman päivälehdessä eli Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien verkkouutisista sekä Yleisradion uutissivustolta yhteensä 120 artikkelia. Artikkelit valittiin hakemalla lehtien ja Ylen omista arkistoista hakusanoilla *eläimet*, *lemmikit*, *lemmikkieläimet*, *koirat*, *kissat* ja tallentamalla hakutuloksista järjestyksessä sellaisia eläinaiheisia vuosina 2021–2023 ilmestyneitä artikkeleita, joissa esitellään jokin lemmikki siten, että sen nimi mainitaan.

Tallennetuista artikkeleista 52 on ilmestynyt Helsingin Sanomissa, 23 Aamulehdessä, 24 Turun Sanomissa ja 21 Ylen verkkosivustolla. Helsingin Sanomien artikkeleista 15 on ilmestynyt palstalla, joka on otsikoitu *Minä ja hän*, ja kaikkien tämän palstan juttujen kirjoittaja on toimittaja Jouni K. Kemppainen. Palstalla julkisuuden henkilöt kertovat lemmikeistään, ja jo palstan nimessäkin pronomini *hän* viittaa toisenlajiseen, jos ”minäksi” tulkitaan haastateltu ihminen. Palstan nimityksestä haluttiin tehdä tarkoituksella hieman provosoiva (Henkilökohtainen tiedonanto, Jouni Kemppainen 5.12.2023).

Osa artikkeleista kertoo ajankohtaisen uutisen (esim. *Huskyt kävivät koiranpennun kimppuun Hirvensalossa*, TS 28.11.2022), mutta monet kuuluvat ennemminkin niin kutsuttuun feature-journalismiin (esim. *Koirien tyylit*, HS 27.2.2023). Jälkimmäiset esittelevät ja pyrkivät ymmärtämään henkilöitä tai ilmiötä muistuttaen aiemmin ennemminkin aikakauslehdille tyypillisiä artikkeleita. Tällaisten juttutyyppeiden lisääntyminen päivälehdissä liittyy lehdistön kiristyneeseen kilpailuun: tehdään artikkeleita, joiden oletetaan viihdyttävän lukijoita. Feature-artikkelit ovat uutisia pidempiä ja kielellisesti kaunokirjallisempia. (Steensen 2018.)

Suurimmassa osassa aineiston artikkeleista viittaaminen muunlajisiin on norminmukaista: eläinviitteisiä persoonapronomineja joko sitaateissa tai leipätekstissä esiintyy 120 artikkelista 38:ssa. Nämä 38 artikkelia muodostavat tutkimukseni ydinaineiston; muita käytetään vertailuaineistona. Ydinaineiston artikkelien kirjoittajina on 24 eri toimittajaa, ja koirien ja kissojen lisäksi niissä esiintyy lammas, lisko, papukaija, kani, kilpikonna ja hevonen. Aineiston jakautuminen medioittain sekä eläinviitteisiä persoonapronomineja sisältävien tekstien määrä kuvataan taulukossa 1. Minä ja hän -palsta on taulukossa erotettu muista Helsingin Sanomien artikkeleista, koska palstan artikkeleissa eläinviitteisiä persoonapronomineja esiintyy huomattavan paljon. Havainnollistaakseni persoonapronominien käytön yleisyyttä erikokoisissa aineiston osissa esitän taulukon oikeanpuolimmaisessa sarakkeessa myös pyöristetyn suhdeluvun per kymmenen artikkelia. Määrällinen vertailu ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen tavoitteena, ja otoksessa medioiden välillä esiintyvät erot voivat olla seurausta esimerkiksi siitä, että uutis- ja featurejuttujen suhde on niissä erilainen.

Taulukko 1. Aineiston jakautuminen ja eläinviitteisiä persoonapronomineja sisältävien tekstien määrä medioittain.

Media	Tarkasteltuja tekstejä	Tekstejä, joissa eläinviitteisiä persoonapronomineja	Suhdeluku
Helsingin Sanomat			
Minä ja hän -palsta	15	11	7/10
Muut artikkelit	37	10	3/10
Aamulehti	23	7	3/10
Turun Sanomat	24	8	3/10
Yle	21	2	1/10
Yhteensä	120	38	3/10

Keskimäärin kolmessa kymmenestä lemmikkiaiheisesta artikkelista eläinviitteistä persoonapronominia käytetään vähintään kerran, mutta joukosta erottuu Minä ja hän -palsta, jossa persoonapronominien käyttö on erityisen yleistä, sekä Yleisradion artikkelit, joista vain kahdessa tavataan persoonapronomineja viittaamassa toisenlajiseen. Eri medioiden artikkelit ovat tyyllilajiltaan hieman erilaisia. Helsingin Sanomien Minä ja hän -palstan tekstit poikkeavat muista sikäli, että niissä haastateltavan ääni kuuluu hyvin vahvasti, mikä selittää myös käytettyjä pronomineja (ks. luku 4). Yleisradion sivustolla taas lemmikkiaiheiset jutut keskittyvät ajankohtaisiin uutisiin feature-artikkeleiden sijaan – mahdollisesti siksi, että kyseessä ei ole kaupallinen toimija.

Artikkeliaineiston keräämisen jälkeen tavoittelin sähköpostilla niitä kirjoittajia, jotka tarkasteltavissa lehtijutuissa olivat käyttäneet eläinviitteisiä persoonapronomineja. Yhteydenottooni vastasi viisi toimittajaa. Heidän kommenttinsa valottavat käsityksiä valintojen taustalla. Kolme viidestä haastateltavasta halusi vastata nimettömänä.

Sitaateissa käytetyt pronominit

Koska eläinviitteistä persoonapronominin käyttöä voidaan pitää puhekielisenä piirteenä, odotuksenmukaista on, että sitä esiintyy aineiston artikkeleissa tavallisimmin suorissa, lainaukseksi merkityissä sitaateissa. Lehtiteksteissä käytetyt suorat lainaukset elävöittävät ja rytmittävät tekstiä sekä tuovat autenttisuutta mutta voivat joissain tapauksissa myös etäännyttää haastateltavaa pitämällä tämän mielipiteet ja sanavalinnat toimittajan tekstistä

erillään (Makkonen-Craig 1999: 124–125). Autenttisuus on illuusio, sillä yleensä sitaattien kieltä yleiskielistetään vahvasti. Vain tiettyjä ja harvoja niistä piirteistä, jotka erottavat puhekieltä ja normitettua yleiskieltä toisistaan, hyödynnetään puheen illuusion luomiseksi suorissa lainauksissa. Niiden käyttötarkoitus on tyyllinen tehokeino. (Makkonen-Craig 1999.) Persoonapronominin käyttö muunlajisista siirtynee puhutuista keskusteluista verrattain helposti nimenomaan suoriin sitaatteihin. Säilyttäessään haastateltavan käyttämän eläinviitteisen persoonapronominin sitaatissa toimittajat ajattelevat sen kertovan jotakin olennaista puhujasta ja hänen suhteestaan artikkelissa esiintyvään lemmikkiin.

Aineiston artikkeleissa sitaatit merkitään joko käyttämällä lainausmerkkejä tai ajatus- eli sitaattiviivaa. Minä ja hän -palstalla koko teksti on yleensä merkitty lainaukseksi ja kirjoitettu haastateltavaan viittaavassa ensimmäisessä persoonassa, eivätkä haastateltavan ja toimittajan äänet vuorottele samaan tapaan kuin muissa jutuissa. Ydinaineiston 38 lehtiartikkelista 25:ssä eläinviitteistä persoonapronominia esiintyy ainoastaan suoriksi lainauksiksi merkityissä tekstin kohdissa eli joko haastattelusitaatissa tai lainatussa sosiaalisen median päivityksessä. Näistä 11 on Minä ja hän -palstan tekstejä – jotka siis ovat lähtökohtaisesti merkitty kokonaan sitaateiksi – viisi on Turun Sanomista, neljä Helsingin Sanomien muita tekstejä, kolme Aamulehdestä ja kaksi Ylen uutisista. Viittauksen kohteena on 15 jutussa koira, viidessä kissa, ja lisäksi kerran hevonen, kani, kilpikonna, lammas ja lisko. Haastateltava, jonka puheessa eläinviitteinen persoonapronomini esiintyy, on yleensä eläimen omistaja, mutta *hän*-pronominin esiintyy aineistossa myös koiran pelastaneen palomiehen haastattelussa (HS 9.4.2023) sekä poliisin somepäivityksessä (Yle 29.9.2023).

Jos jutuissa esitetään samalta henkilöltä useita sitaatteja, joissa viitataan kyseiseen eläimeen, *hän*-pronominin tyypillisesti esiintyy vain osassa sitaateista eikä siis systemaattisesti. Tämä muistuttaa luontevaa puhekieltä, jossa pronominit vaihtelevat. Karkuteillä olleen Waylon-koiran löytymisestä kertovassa uutisessa (HS 9.4.2023) on yhdeksän suoraksi lainaukseksi lainausmerkeillä merkittyä katkelmaa koiran omistajan haastattelusta. Sekä toimittajan tekstissä että useimmissa sitaateissa Wayloniin viittaa *se*. Kuitenkin yhdessä sitaatissa pronomininä on *hän*:

NELJÄN kuukauden etsintä ja jännitys oli vihdoinkin päättynyt.

”Kun *se* löytyi, fiilis oli kyllä uskomattoman hieno. Että *se* loppui näin. Lopputulos olisi voinut olla ihan jotain muutakin”, Viljanen kertoo.

”Mieletön aikahan tuo neljä kuukautta on. Siinä on ollut myös kovia pakkasia.

Hänellä on ollut kyllä uskomaton reissu.” (HS 9.4.2023)

Esimerkistä löytyy sitaateille tyypillisiä puhekielisyyksiä (ks. Makkonen-Craig 1999): virke aloitetaan *että*-konjunktioilla ja käytetään partikkeleita *-han* ja *kyllä*. Lisäksi sana *fiilis* on epämuodollisempi ja puhekielisempi esimerkiksi sanaan *tunne* verrattuna. Eläinviitteisen *hän*-pronominin sisältävä lause *hänellä on ollut kyllä uskomaton reissu* on evaluaatio ja kiteytys koiran karkumatkasta, ja persoonapronominin käyttö tuo siihen affektista, lämmintä sävyä. Huomion arvoista on myös se, että *hän*-pronominin sisältävässä virkkeessä näkökulma on toisenlaisen kokemuksiin eläytyvä, kun taas esimerkin alussa *se*-pronominin sisältävä virke kuvaa omistajan tunnelmia.

Jonkinlainen myötätuntoinen, kehuva tai muuten positiivisella tavalla affektinen sävy on *hän*-viittauksen sisältävissä sitaateissa myös seitsemässä muussa aineiston artikkelissa. Yhdessä artikkelissa sävy on myötätunnon sijaan tulkintani mukaan ennemminkin humoristinen. Siinä kerrotaan suuren koiran pelastusoperaatiosta kotinsa yläkerrasta, koska koira ei uskaltanut kulkea rappusia. Koiran tukala tilanne näyttäytyy ihmisenäkökulmasta huvittavana, ja sitaatissa *hän*-pronomini vaikuttaa jollakin tavalla ironiselta. Toisenlaisista kertovien mediasisältöjen huumoria olisikin tarpeen tarkastella tarkemmin, sillä on mahdollista, että inhimillistäminen ei aina ole eläytyvää myötätuntoisuutta vaan korostaakin toisenlaisen erilaisuutta ja esittää sen naurunalaisena (ks. myös Heinonen 2004: 38; Kangas 2021: 62–63).

Puhutussa kielessä ihmisiin viittaavan *hän*-pronominin tyypillinen esiintymiskonteksti on referointi, eläytyminen ja tulkinta (Priiki 2017a), mutta sanomalehtien sitaateissa kommunikointi toisenlaisen kanssa tai sen ajatusten ja tunteiden päättelemine eivät nouse kovin keskeisiksi. Vain kahdessa artikkelissa, jossa eläinviitteinen *hän* esiintyy suorassa sitaatissa, se esiintyy kontekstissa, jossa tulkitaan lemmikin käytöstä tai kuvataan kommunikointia sen kanssa.

Myös seuraavassa esimerkissä on kyse kadonneen löytymisestä. ”Arvokissa” Matin omistajapariskunnan haastattelusta annetaan seitsemän ajatusviivalla suoraksi sitaatiksi merkittyä lainausta. Näistä vain yhdessä kissaan viittaa *hän*. Se esiintyy kontekstissa, jossa omistaja pohtii Matin karkaamisen syytä:

Vilkkaalla kissalla on aiemminkin ollut tapana luikerrella ulos valjaistaan, mutta karkuun **se** ei ollut aiemmin lähtenyt.

– Nyt luulen, että kevät sai **hänet** karkaamaan ja viettämään elämänsä seikkailua, Niemelä pohti. (TS 5.5.2022)

Toisessa Turun Sanomien jutussa esitellään koira, joka osaa viestiä ihmisten kanssa äänipainikkeita käyttämällä. Haastattelun omistajan sitaateissa esiintyy useita *hän*-pronomineja, kun hän kuvaa koiran kommunikointia ja kognitiivista toimintaa.

Haastattelukysymyksiin vastasi kaksi sellaista toimittajaa, jotka aineistossani olivat käyttäneet eläinviitteistä *hän*-pronomina ainoastaan sitaateissa. Kumpikin kertoo, että sitaateissa eläinviitteisen persoonapronominin käyttöön on matalampi kynnys kuin leipätekstissä. Toinen painottaa, että automaattisesti sitaateissakaan hän ei persoonapronominia käytä, vaikka se haastateltavan puheessa esiintyisi. Kolmas toimittaja, jonka jutuissa *hän*-pronomineja esiintyy etenkin sitaateissa mutta myös leipätekstissä, puolestaan kertoo, että joskus haastateltavat toivovat, että heiltä lainatussa katkelmassa lemmikkiin viittaisi *hän*. Lemmikkien kohdalla tämä sopii, mutta jos artikkelissa kerrottaisiin villinä luonnossa elävästä olennot, toimittaja pitäisi tarpeellisena selittää pronomivalintaa lukijoille.

Haastateltavan oman äänen ja hänelle tyypillisen sanavalinnan välittäminen selittää myös sen, miksi Minä ja hän -palstan artikkeleissa eläinviitteisiä persoonapronomineja esiintyy muihin artikkeleihin verrattuna huomattavan paljon. Minä ja hän -palstan tekstit on kirjoitettu yksikön ensimmäisessä persoonassa haastateltavan ääntä ilmentäen. Entinen jääkiekkoilija Timo Jutila kertoo Andy McCoy -nimisestä koirastaan:

Minä sanoin, että ehdottomasti tuo mustavalkoinen. Erottuu jo nyt porukasta. Kun muut pennut menivät nukkumaan, **se** tökki niitä hereille. Ja kun **ne** heräsi, **se** rupesi nukkumaan. **Sinä** on luonnetta.

Sitten **hän** tuli kotiin. Enpä olisi ikinä uskonut, että **siitä** tulee tällainen ystävä. Että niin kiintyy tällaiseen Andy McCoyhin. (HS 5.3.2022)

Puhekielisyyksien määrä vaihtelee jutuittain, ja Jutilan haastattelussa niitä on verrattain paljon. Mediaesiintymisten perusteella (esim. MTV 28.5.2019) Jutilan puhe on Tampereen murteen sävyttämää. Artikkelissa murre ei juuri näy, vaan puhekielen illuusiota luodaan

laajalevikkisillä puhekielisyyksillä, jotka eivät haittaa tekstin seuraamista. Suuri osa tekstistä noudattaa yleiskielen normeja, mutta puhekielen tapaan virkkeet ovat lyhyitä ja yksinkertaisia.

Palstan kirjoittaja Jouni Kemppainen kertoo, että *hän*-pronominin käyttö ”assosioi ihmisen ja hänen lemmikkinsä suhteen merkityksellisyyttä” ja pronominalinta seuraa suoraan haastateltavan puhetta. Muista toisenlaisista kuin lemmikeistä ja muissa kuin sitaateissa myös Kemppaisella olisi korkeampi kynnys käyttää persoonapronominia.

Lämmin sävy, muunlajisen näkökulmaan asettuminen ja sen kuvaaminen vuorovaikutuksen osapuolena ovat tyypillisiä konteksteja, joissa puhekielessä *hän*-pronomineja käytetään (Siitonen 2008). Siitonen (2008) nimittää pronominia *sävypronominiksi*, ja sitaattien *hän*-pronominien päätehtävä tarkastelluissa lehtiartikkeleissa vaikuttaakin olevan juuri sävyttää sitaatteja. Haastatellut toimittajat ovat yksimielisiä siitä, että sitaateissa eläinviitteinen *hän*-pronomini hyväksytään yleisesti, siitä ei keskustella toimituksissa eikä saada negatiivista lukijapalautetta.

Pronominit leipätekstin tyylikeinona

Ei-inhimillisistä eläimistä käytetään *hän*- ja *he*-pronomineja satunnaisesti leipätekstissä eli 13 aineiston artikkelissa. Eräässä Turun Sanomien jutussa persoonapronomini esiintyy otsikossa:

Julkkiskissa Pessi on tunnetusti kolunnut kaikki Suomen kansallispuistot – yhtä vastaanulijatyyppejä **hän** ei voi sietää arkilenkillä vuohi- ja koirakavereidensa kanssa (TS 10.11.2022)

Jutussa kerrotaan Pessi-kissan kanssa asuvista ja retkeilevistä muista ei-inhimillisistä eläimistä, mutta vain Pessiin viittaa *hän* kertaalleen sekä omistajan sitaatissa että leipätekstissä. Sekä otsikossa että muuallakin artikkelissa Pessiin viitataan *julkkiskissana*. Käsittelytapa nostaa kissan valokeilaan, julkisuuden henkilöksi. Pessiä kuvataan merkittävänä persoonana siten kuin henkilökuva-artikkeleissa yleensä esitetään ihmistoimija.

Päähenkilön sometähteys yhdistää Pessi-kissasta kertovaa artikkelia toiseen aineiston tekstiin, jossa eläinviitteinen persoonapronomini esiintyy leipätekstissä. Aamulehdessä ilmestyneessä artikkelissa kerrotaan kahdesta papukaijasta, Otosta ja Pentistä. Leipätekstissä *hän*-pronomineilla viitataan kumpaankin papukaijaan. Ottoon viittaavat *hän*-pronominit esiintyvät jutussa konteksteissa, joissa keskiössä ovat sen erityiset taidot puhuminen ja laulaminen:

MUSIIKIN kuuntelu on Otolle mieluisaa puuhaa ja laulaminenkin **häneltä** sujuu.
Oton bravuuri lienee Jänis istui maassa, mutta muitakin biisejä lähtee spontaanisti.
(AL 25.12.2022)

Papukaijan laulut rinnastetaan ihmisten esittämään musiikkiin käyttämällä sanoja *bravuuri* ja *biisi*. Oton toimintaa tulkitaan kuvaamalla, mikä on sille *mieluisaa*. Toisessa kohdassa samassa artikkelissa Otolla kuvataan olevan ”tilannetaju vertaansa vailla”, koska se nauraa ihmisille sattuville vahingoille. Varsinaisen ihmismäisen huumorintajun sijaan papukaijojen naurussa lienee kyse ihmisäänen matkimisesta, ja papukaijat oppivat hakemaan sillä huomiota tilanteissa, joissa ihmiset reagoivat siihen eniten (Omlet: Parrot sounds). Inhimillistävissä artikkeleissa muunlajisten eläinten toimintaa tulkitaan usein ihmisenäkökulmasta, jolloin tulkinnat eivät välttämättä ole pitäviä (ks. myös Heinonen 2004: 24).

Koko asetelma eli muunlajisen nostaminen henkilökuvaan on eräänlaista inhimillistämistä, ja *hän*-viittaukset asettuvat osaksi muuta inhimillistävää kieltä. Yleiskielen normin yksiselitteisyys voi nostaa kynnyksen persoonapronominin käyttöön kuitenkin muuta inhimillistävää kieltä korkeammalle, sillä henkilökuvatyyppisiä artikkeleita kirjoitetaan toisenlaisista myös ilman persoonapronominien käyttöä. Sekä Pessi-kissasta että Otto-papukaijasta on tehty useita lehtijuttuja (Pessistä esim. *Kotiliesi* 1.4.2022; Yle 3.9.2021; Yle 15.9.2019; IL 23.4.2018; Otosta esim. Yle 9.6.2022; *Kotiliesi* 5.11.2022; MTV 16.5.2022; TS 21.12.2022). Muissa kuin edellä lainatuissa jutuissa Pessistä ja Otosta käytetään *hän*-pronomineja vain sitaateissa, jos niissäkään, vaikka artikkeleissa esiintyy muita inhimillistäviä ilmauksia.

Leipätekstissä esiintyvät eläinviitteiset persoonapronominit ovat siis selvästi harvinaisempi ja vahvemmin toimittajakohtainen ilmiö kuin sitaattien pronominivaihtelu. Neljä viidestä haastatellusta toimittajasta suhtautui leipätekstin eläinviitteisiin persoonapronomineihin varauksella. Eräs toimittaja oli vastauksestaan huolimatta käyttänyt niitä artikkelissaan. Hän

kuvaa jutun olleen tyyliiltään erityinen ja pronominin asettuvan siinä osaksi ihmisen ja toisenlaisen rooleilla leikittelyä. Artikkelin on henkilökuva, jossa koira kuvataan työyhteisön jäsenenä. Sama toimittaja kuvaa myös ristiriitaisia vaatimuksia, jotka pronominiavalintaan liittyvät: Hänestä saattaa tuntua epäkunnioittavalta kirjoittaa tekstiin *se*, jos haastateltavat ovat systemaattisesti käyttäneet *hän*-pronominia.

Yksi haastatelluista toimittajista käyttää eläinviitteisiä persoonapronomineja muita enemmän. Hän kertoo sen olevan tietoinen tyyllinen valinta, joka kumpuaa muunlaisten arvostuksesta.

Muunlaisen yksilön sijaan lehtiartikkelin fokuksessa voi olla myös jokin ilmiö, ja nimeltä mainittu ei-inhimillinen eläin tuodaan tekstiin esimerkiksi palvelun käyttäjänä. Näissäkin tapauksissa keskeistä on toisenlaisen inhimillistäminen ja sen esittäminen ihmiselle tyyppillisessä roolissa. Aamulehdessä ilmestyneessä jutussa esitellään ravintoloita ja kahviloita, joihin voi mennä koiran kanssa. Esimerkissä ravintolan asiakkaana olleisiin koiriin viittaa monikollinen persoonapronomini:

Koirien aamiaisbuffetissa oli tarjolla noin kymmentä eri lajia ruokia, muun muassa koirille sopivia muffinsseja ja luun muotoisia keksejä. Aamiaiselle tuli parikymmentä koira ja **heidän** omistajansa. (AL 19.4.2023)

Esimerkissä koirat esitetään aktiivisempina toimijoina kuin koiranomistajat: koirat *tulivat aamiaiselle* ja omistajat seurasivat – ikään kuin päätöksen ravintolavalinnasta olisivat tehneet koirat ihmisten sijaan. Vaikka koirien kanssa ravintolassa asioiviin ihmisiin viitataan *omistajina*, rakenteessa genetiivillä on possessiivinen merkitys (ISK § 1232) ja heidät määritellään koirien kautta. Samankaltainen rakenne esiintyy koirien ehdoilla tehtyä sisustussuunnittelua esittelevässä jutussa:

Pian tämä on Madden, Macyn ja Fionan koti. Ja toki myös **heidän** ihmistensä. (HS 27.6.2023)

Muotoilu *heidän ihmistensä* korostaa koirien roolia vielä vahvemmin kuin genetiivirakenne, sillä muihin talossa asuviin viitataan tässä artikkelin alkuun sijoittuvassa katkelmassa vain *ihmisinä*. Koirat sen sijaan esitellään nimeltä, ja esitystapa luo vaikutelman, että koti on ensisijaisesti koirien.

Jutuissa, joissa kerrotaan koirat huomioivista ravintoloista, kodeista tai myös vaikkapa niiden päivähoitosta, ihmisen ja muunlajisten roolien sekoittaminen tuo tekstiin huumoria. Tyyliiltään vastaavia lemmikkiartikkeleita kirjoitetaan kuitenkin myös ilman eläinviitteisiä persoonapronomineja. Esimerkiksi Aamulehdessä 2.9.2023 ilmestyneessä lemmikkimessuista kertovassa jutussa otsikko kääntää messuille osallistuvien roolit muotoilulla *Eläinystävämme ihmisineen kohtasivat rapsuttelun merkeissä*. Jutussa esitellään nimeltä messuilla mukana olleita eläimiä mutta ei viitata näihin persoonapronomineilla.

Lopuksi

Olen tässä havaintokirjoituksessa tarkastellut eläinviitteisen persoonapronominin käyttöä päivälehtien ja uutissivustojen kielessä. Persoonapronominin satunnainen käyttö lemmikeistä kertovissa artikkeleissa vaikuttaa olevan osalle toimittajista resurssi, jolla tuodaan tekstiin erilaisia sävyjä ja painotuksia. Sitaateissa eläinviitteisiä persoonapronomineja esiintyy laajemmin erilaisissa juttutyypeissä verrattuna leipätekstin esiintymiin, siis esimerkiksi myös lemmikin pelastustehtävästä, kadonneen löytymisestä tai rikoksen uhriksi joutuneesta ei-inhimillisestä eläimestä kertovissa uutisissa. Leipätekstin eläinviitteiset persoonapronomit vaikuttavat tämän aineiston perusteella keskittyvän tarinalliseen feature-journalismiin, jossa kielenkäyttö muutenkin on vapaampaa. Siinä missä sitaattien pronominalinta kuvaa haastatellun henkilön kieltä ja suhtautumista toisenlajiseen, leipätekstin eläinviitteiset persoonapronomit liittyvät ihmisen ja toisenlajisen rajanvedolla leikittelyyn.

Artikkelit, jotka esittelevät kiinnostavaa muunlajista persoonaa henkilökuvassa tai lemmikeille suunnattua palvelua, leikittelevät roolien sekoittumisella: lemmikit esitetään aktiivisina toimijoina, jotka julkaisevat sosiaalisessa mediassa, osallistuvat reality-ohjelmiin, käyvät ravintoloissa tai messuilla ja pukeutuvat tyylikkäästi. Todellisuudessa päätökset toiminnan taustalla toki ovat ihmisten tekemiä. Jutuissa inhimillistetään muunlajisia kielellisesti myös monin muin tavoin kuin pronominalinnalla, ja lajityyppiin kuuluvia, tyyliiltään samankaltaisia artikkeleita kirjoitetaan myös ilman eläinviitteisiä persoonapronomineja.

Kuten Heinonen (2004: 37–38) toteaa tiedotusopin pro gradussaan, toisenlajisten inhimillistäminen lehtijutuissa voi olla huumorin keino ja toisaalta lähentävä, toisaalta

etäännyttävä. Roolien sekoittumisella leikittely mediasisällöissä kaipaisikin lisää tutkimusta: Palvelevatko tällaiset sisällöt ihmisten ja muunlajisten parempaa yhteisymmärrystä vai näyttäytyvätkö inhimillistetyt lemmikit pikemminkin ei-vakavina, jopa naurettavina, niin että ero ihmisten ja ei-ihmisten välillä korostuu? *Hän*-pronomini, jota puhekielessäkin voidaan käyttää ironisesti hyödyntäen sen kuulumista muodolliseen, etäisen kunnioittavaan kieleen (ks. Priiki 2014), voi eläinviitteisenäkin saada etäännyttäviä merkityksiä. Sen määrittelemisen, mistä mahdollinen ironinen tulkinta (ks. esim. Rahtu 2006) syntyy, vaatisi kuitenkin enemmän aineistoa ja tarkempaa analyysiä.

Sanomalehtikielessä eläinviitteiset persoonapronominit esiintyvät sävypronomineina, kuten Siitonen (2008) *hän*-pronominia nimittää. Sitaateissa ne vuorottelevat demonstratiivipronominiviittausten kanssa luontevasti puhekielen tapaan, ja korostavat siteeratun lausuman positiivista affektia ja joskus myös humoristista sävyä. Sitaateissa voi nähdä viitteitä *hän*-pronominin puhekielessä keskeisimmästä käytöstä siten, että pronomini esiintyy konteksteissa, joissa kuvataan toisenlaisen kommunikointia tai pohditaan syitä sen toiminnan taustalla. Varsinainen referointi ja eläytyminen eivät nouse sanomalehtiaineistossa keskeiseksi pronominvaihtelun syiksi. Puhutun suomen systeemi ilmenee hienovaraisempana näkökulmien vaihteluna: muunlajisen nostamisena artikkelin päähenkilöksi tai yleensäkin yksilölliseksi, itsenäiseksi toimijaksi.

Vaikka muunlajisiin viittaaminen *hän*-pronominilla joskus nousee esiin joitakin ärsyttävänä kielenpiirteenä (Priiki 2021), ei eläinviitteinen persoonapronomini vaikuta olevan ilmiö, josta sanomalehtien toimituksissa erityisesti keskusteltaisiin tai johon lukijatkaan kiinnittäisivät huomiota. Sitaatit ja kielellisellä inhimillistämällä leikittelevät kontekstit vaikuttavat olevan paikkoja, joissa eläinviitteinen *hän* tai *he* hyväksytään melko tavallisesti. Eläinviitteisten persoonapronominien käyttö mediassa voi vaikuttaa uudelta ja lisääntyvältä ilmiöltä sen vuoksi, että muunlajisia esittelevät henkilökuvat ovat osa juttutyyppeiden muutosta viihteellisemmiksi kilpailussa lukijoista. Feature-artikkeleissa kielenkäyttö on muutenkin vapaampaa ja kaunokirjallisempaa, ja eläinviitteinen persoonapronomini asettuu osaksi kaunokirjallisemman tyylin keinovalikoimaa.

Kaikkien lukijoiden mieleen eläimiä inhimillistävät lehtijutut eivät ole, mutta tällöin palaute vaikuttaisi kohdistuvan yleisemmin aiheesta uutisoinnin tarpeellisuuteen kuin yksittäisiin kielellisiin valintoihin. Verkon keskustelupalstoilla ja sosiaalisen median kieliryhmissä

eläinviitteisestä *hän*-pronominista käytävän enimmäkseen kielteisen keskustelun (ks. Kangas 2021; Priiki 2021) valossa on hieman yllättävääkin, että tässä tutkimuksessa haastatellut toimittajat eivät ole saaneet pronominivalinnoistaan juuri palautetta. Laajempi otanta tuottaisi toki luotettavampaa tietoa.

Mitä tapahtuu suomen pronomininormille tulevaisuudessa? Tulisiko toisenlaisista alkaa käyttää *hän*- ja *he*-pronomineja, kuten Aaltola (HS 26.11.2023) ehdottaa? Siihen, että luonnovaraisista ja tuotantoeläimistä käytettäisiin suomen normitetussa yleiskielessä persoonapronomineja, on sanomalehtiaineiston perusteella vielä matkaa. Toisin kuin vaikkapa verkkokeskusteluissa eläinviitteisiä pronomineja koskien joskus väitetään (ks. Priiki 2021), sanomalehtiaineiston tarkastelu ja toimittajien haastattelut eivät anna aihetta päätellä, että toisenlajisten ”hänittely” olisi yleistymässä siksi, että toimittajat eivät enää osaisi yleiskielen normeja. Toimittajat valitsevat sitaateissa säilytettävät pronominit sekä leipätekstin viittauskeinot harkintaa käyttäen ja ottaen huomioon jutun tyylin ja pronominin välittämät sävyt. Nyt näkyvissä oleva mahdollinen muutos liittyy nimenomaan lemmikkien, erityisesti kissojen ja koirien asemaan sekä journalismin viihteellistyviin juttutyyppeihin.

Ajantasaisissa Kielitoimiston ohjeissa eläinviitteinen *hän*-pronomini mainitaan yleiskielen vastaisena ja leikillisenä (Kielitoimiston ohjepankki: Pronominit: hän vai se?). Leikillisyyden lisäksi toisenlajisiin kohdistuviin viittauksiin liittyy myös muita sävyjä, esimerkiksi persoonan, yksilöllisyyden ja toimijuuden korostamista. Näillä käyttötavoilla on malli englantia koskevassa keskustelussa mutta myös yhteys suomen omaperäiseen puhekielen systeemiin. Inhimillistävistä mediasisällöistä ja niiden kielellisistä piirteistä tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta erilaisia aineistoja ja menetelmiä käyttäen.

Aineisto

Tutkimuksen aineistona ollut kokoelma lehtiartikkeleita sekä anonymisoidut toimittajien haastattelut tallennetaan Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen arkistoon, josta niitä voidaan tekijän luvalla jakaa. Metatiedot aineistosta tulevat saataville Digilang-portaaliin <https://digilang.utu.fi/>.

Lähteet

- HS 26.11.2023 = HEIKKINEN, MIKKO-PEKKA 2023: Sikaa pitää kutsua sanalla ”hän” ja sanaa broileri ei pitäisi käyttää lainkaan, sanoo Elisa Aaltola. – *Helsingin Sanomat* 26.11.2023.
- HEINONEN, ANNE 2004: *Eriarvoiset eläimet: Ihminen, kone, eläin. Eläindiskurssit ja spesismi Aamulehdessä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- IKONEN, IRIS – PIISPANEN, EVELIINA 2020: Kieli vallankäytön välineenä. *Animalia-media* 28.9.2020. <https://animaliamedia.fi/kieli-vallankayton-valineena/> (luettu 8.2.2024)
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 2.6.2023. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>.
- KAISER, ELSI 2018: Effects of perspective-taking on pronominal reference to humans and animals. *Logophoricity in Finnish*. – *Open Linguistics* 4/2018 s. 630–656. <https://doi.org/10.1515/opli-2018-0031>
- Kielitoimiston kielioppiopas* 2015. Toim. Riitta Korhonen & Sari Maamies. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 175. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- Kielitoimiston ohjepankki: Pronominit: hän vai se? <https://kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/pronominit-han-vai-se/> (luettu 12.2.2024)
- KANGAS, SALLA 2021: *Eläinviitteiseen hän-pronominiin liittyvät kieli-ideologiat, diskurssit ja indeksisyys sosiaalisessa mediassa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- KORHONEN, RIITTA 2023: Muotokirjoja yleiskielisiksi tarkoitetuissa teksteissä – yleiskielitalkoiden satoa. – *Kielikello* 1/2023.
- KRAUTHAMER, HELEN SELTZER 2021: *The great pronoun shift: The big impact of little parts of speech*. New York & London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367210175>.
- LAITINEN, LEA 2005: *Hän*, the third speech act pronoun in Finnish. – Ritva Laury (toim.), *Minimal reference. The use of pronouns in Finnish and Estonian discourse* s. 75–106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA (2021). *He*-pronominin käyttö eläimistä. – Rea Peltola, Anni Jääskeläinen & Katariina Harjunpää (toim.), *Kieli ja eläin: Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä* s. 311–394. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAPPALAINEN, HANNA 2010: *Hän vai se, he vai ne?* Pronominivariaatio ja normien ristiveto. – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Kielellä on*

- merkitystä. *Näkökulmia kielipolitiikkaan* s. 279 – 324. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 1999: Speech quotations in newspapers as a form of language use. – *SKY Journal of Linguistics* 12 s. 111–144.
- MERSKIN, DEBRA 2022: *She, he, not it*: Language, personal pronouns, and animal advocacy. – *Journal of World Languages* 8 (2) s. 391–408. <https://doi.org/10.1515/jwl-2022-0018>
- MTV 28.5.2019 = Timo Jutila: Kultaleijonat meni koko ajan eteenpäin – ”Tulee mahtava kesä, Leijonat teki pommin Suomen kansalle”. Haastattelutalenne MTV uutiset -sivustolla. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/timo-jutila-kultaleijonat-meni-koko-ajan-eteenpain-tulee-mahtava-kesa-leijonat-teki-pommin-suomen-kansalle/7428208#gs.4rrge0> (luettu 9.2.2024)
- OLKINUORA, HANNU 2012: Joukkoviestinnän murros – mitä on tapahtunut. – Hannu Olkinuora, Marit Ingves & Lia Markelin (toim.), *Journalismin kohtalo mediamurroksessa – Överlevnadstrategier för mineritetsmedier med fokus på public service* s. 17 – 22. Helsinki: Finlands Svenska tankesmedja Magma.
- Omlet: Parrot sounds. https://www.omlet.co.uk/guide/parrots/parrot_sounds/sounds/ (luettu 8.2.2024)
- PRIIKI, KATRI 2014: Antagonistin äänellä. *Hän*-pronominin käyttö valituskertomuksessa. – *Virittäjä* 118 (2) s. 194–220.
- PRIIKI, KATRI 2017a: The Finnish logophoric pronoun *hän*. A quantitative approach. – *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8 (2) s. 327–349. <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.2.11>
- PRIIKI, KATRI 2017b: *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypuhekielessä*. Turku: Turun yliopisto.
- PRIIKI, KATRI 2021: Verkkokeskustelijoiden käsitykset *hän*- ja *se*-pronominien norminvastaisesta käytöstä. – *Virittäjä* 125 (3) s. 320–346. <https://doi.org/10.23982/vir.98383>
- PRIIKI, KATRI 2023: Pets as family members: Conflicting practices in the use of third-person pronouns to refer to companion animals in written biographical stories in Finnish. – *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 14 (3) s. 107–136. <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.3.04>
- RAHTU, TOINI 2006: *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkoherenssina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- SIITONEN, KIRSTI 2008: Sävypronomini *hän*. – *Sananjalka* 50 s. 87–109.
<https://doi.org/10.30673/sja.86682>
- STEENSEN, STEEN 2018: Feature Journalism. – *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford: Oxford University Press.
<https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-810> (luettu 9.2.2024)
- SYRJÄMAA, TAINA 2020: Neiti Åkerblomin kissa ja suutariperheen Mikko. Kissa perheenjäsenenä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. – Tuomas Räsänen & Nora Schuurman (toim.), *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä* s. 131–157. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VIHELMAA, ELLA 2018: *Kielen kääntöpuolella. Kuinka tutkia toislajisten merkkien kääntymistä ihmiskielelle*. Lisensiaatintyö. Itä-Suomen yliopisto.
- VIHELMAA, ELLA 2021: ”Muut eläimet”: Toislajisia, toisenlajisia, muunlajisia? – Rea Peltola, Anni Jääskeläinen & Katariina Harjunpää (toim.), *Kieli ja eläin: Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä* s. 31–394. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILPPULA, MATTI 1989: Havaintoja *hän*- ja *he*-pronominien käytöstä suomen murteissa. – *Virittäjä* 93 s. 389–400.
- ÄÄRI, HELINÄ 2023: *Broilerikulttuuri: lihateollisuuden kanat suomenkielisessä proosassa ja sarjakuvassa vuosina 1969–2019*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Katri Priiki

katri.priiki@utu.fi

Kirjoittaja on suomen kielen dosentti ja tutkijatohtori Turun yliopistossa.